

FTAXP 10.41.01
 ЭОЖ 347.78
 JEL O34, K410

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2023-1-3-23-31>

А.М. КЕРІМБЕК,*¹

магистрант.

*e-mail: 21221469@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-6708-6190

Н.А. АЛДАБЕРГЕНОВА,¹

з.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: n.aldabergenova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0002-6177-4301

К.А. ДЖУМАБАЕВА,¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

АВТОРЛЫҚ ЖӘНЕ ЗИЯТКЕРЛІК МЕНШІККЕ БАЙЛАНЫСТЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ДАУЛАРДЫ РЕТТЕУ ҮШІН МЕДИАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Андатпа

Мақалада мемлекетіміздегі зияткерлік меншік құқықтарына қатысты дауларды шешуде медиация рәсімін қолдануға байланысты туындайтын негізгі мәселелер қарастырылады. Осы саладағы медиация рәсімінің құқық қолдану практикасының негізгі көкейкесті мәселелер жүйесі анықталды. Авторлық және зияткерлік меншік құқықтарына қатысты дауларды шешу бойынша Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының (ДЗМҰ) тәжірибесі қарастырылады. Медиацияны қолданудың ұлттық және халықаралық деңгейдегі шешімдік тәжірибесі ішінара салыстырмалы түрде зерттелінеді. Мақалада құқықтық қорғаудың сот жүйесіне балама әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, зияткерлік меншік және авторлық құқықтарды қорғау жөніндегі ҚР-ның Жоғарғы сотының жылдық есептік мерзімдегі сандық статистикасы ұсынылған. Салаарлық азаматтық заңнамамен қатар, салалық заңда белгіленген зияткерлік меншік құқықтар мен соған байланысты авторлық құқықтарды қорғау нысандары және қорғаудың баламалы тәсілдері мақала мазмұнында қарастырылады.

Тірек сөздер: авторлық құқық, зияткерлік меншік құқығы, авторлық және зияткерлік меншік, баламалы тәсілдер, медиация.

Кіріспе

Бүгінгі таңда зияткерлік құқықтарды қорғау қоғамдық өмірдің маңызды жағы болып табылады, сондықтан шығармашылық қызметтің нәтижелерін (ғылым, әдебиет, өнер, зияткерлік және тағы да басқа ақыл-ой қызметінің негізінде пайда болатын туындыларды) құру және пайдалану жөніндегі қатынастардың құқықтық реттеу мемлекет қызметінің экономикалық әрі әлеуметтік қалыпты қызметі қатарына жатқызылады. Осы сала бойынша заман ағымына сай құқықтық қатынастардың табиғи дамуы әр мемлекеттің ұлттық құқықтық жүйені жетілдіруді талап етеді. Осы қатардағы қадамның бірін біздің мемлекетіміз 2004 жылғы 16 сәуірдегі Қазақстан Республикасының (ары қарай ҚР) Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының авторлық құқық жөніндегі шартына қосылуы туралы ҚР-ның № 547 заңы негізінде жүзеге асырды және соның салдарынан әлемдік стандарттарға сәйкес келетін зияткерлік меншік құқықтарын қорғау тетіктері қалыптастырылды [1]. Бұл бағдарлы шешім – авторлық және зияткерлік меншік құқығының материалдық-құқықтық жағынан да, процестік-құқықтық жағынан да әлемдік стандарттарға сәйкес құқықтық тетіктер мәселесін қарастыру қажет екендігін сөзсіз анықтап берді. Екінші жағынан бүгінде демократияның дамыған нысаны бар елдерде, мемлекет тара-

пынан жеке тұлғаларға сенім болған кезде, бұл мәселені шешуде үлкен рөл берілетіндігін назарға алуымыз өзекті. Зияткерлік құқықтарды қорғау мәселелері бойынша зияткерлік меншік құқығын қорғау тетіктерінің ішінде қордаланып мейлінше аз зерттелген, сол арқылы заңды реттелуі қоғамдық қатынастың динамикалық дамуынан қалыс қалған құқықтық тәсілдің бірі – сотқа дейінгі жүретін құқықтық жанжалдарды шешудің баламалы әдістері. Оның ішінде медиация институтының алар рөлі маңызды.

Материалдар мен әдістер

Қарастырылған мәселені зерттеу барысында осы мәселені реттейтін әрі қамтитын ұлттық құқықтық жүйедегі заңнамалар мен статистикалық деректер, осы мәселе бойынша тұжырым жасаған заңтанушы ғалымдардың еңбектері зерделенді.

Зерделеу барысында ғылыми танымның жалпы және жеке әдістері, логикалық әдіс, салыстырмалы әдіс, жүйелілік әдістер қолданылды.

Әдебиетке шолу

Авторлық және зияткерлік құқықтық дауларды медиация көмегімен оңтайландыру мәселелері бойынша келесі ғалымдардың еңбектері сараланды: Л.А. Новосёлова, А.Г. Серго, А.С. Архипкина, А.Д. Очирова, П.М. Воронецкий, Д.В. Иванова, Н. Колоколов, Е. Панкратова, В. Савина, Н.Ю. Сергеева, А.К. Шереметьева, Н.Ю. Сергеева, В.Е. Гусев.

Негізгі ережелер

Заманауи құқықтық доктринаны зерделеу кезінде қоғамдық қатынастардың негізгі құқықтық бағыттарының бірегейін анықтай аламыз. Оның бірі ретінде құқықтарды қорғау саласында субъективті құқықты жүзеге асыру бағытын айқындауға болады. Бұл бағыттың негізгі айқын белгісі заңды мүддесіне сай келетін бостандық пен құқыққа ие адам және азаматтың, өзі қабылдаған, не жеке өзі қабылдай алатын іс-әрекеттерімен қатар, басқа адамдардан белгілі бір әрекеттерді ерікті түрде талап ету құқығынан байқалады. Азаматтық құқық теориясында бұл тәсіл міндеттемелік құқықтық қатынастарға жақын, оның заңды түсіндірмесі ҚР-ның Азаматтық кодексінің 268-бабында ұсынылған [2]. Алайда зияткерлік меншік қатынастарында субъективті құқықтың иесі белгілі бір әрекеттерді талап ете алатындығын ескергеніміз жөн. Мұндай іргелес қатынастар тәуелсіз азаматтық-құқықтық топтарды біріктіреді. Құқық иесінің талаптары ерікті түрде қорғау мақсаты іске асырылмаса, қорғау тетігі диспозитивті түрден отандық құқықтық тәртіпте бекітілген императивті түрге ауысады.

Құқық қорғау құралдары мен тәсілдерінің ішкі жиынтығы деп түсінілетін қорғау нысаны оларды қолдану субъектісіне байланысты келесідей бөлінеді: 1) юрисдикциялық емес (уәкілетті тұлғаның өзі жүзеге асыратын: татуластырушы, медиатор, тәуелсіз сарапшы және т.б.); 2) юрисдикциялық (тараптардың орындауы үшін міндетті қаулы шығаруға құзыретті орган жүзеге асыратын: сот немесе құзыреті бар басқа орган).

Эрик Уилберстің пікірінше: «Сотта дауласу – бұл өткен туралы дауды білдіреді, ал медиативті түрде келіссөздер жүргізгенде болашаққа көзқарас қалыптасады» [3, 98–102 б.]. Жалпы алғанда медиация икемділік пен жылдамдыққа ие болуына орай, зияткерлік дауларды алдын алу мен реттеудің тиімділігіне байланысты өзекті. Зияткерлік және авторлық құқықтық келіспеушіліктері бар тараптардың ортақ даулары күрделі құқықтық жанжал қатарына жатқызылады. Оларды медиативтік тәсілмен шешу соттардың ауыртпалығын түсіруге және құқықтық жанжалдарды оңтайлы мерзімде шешуге көмектеседі. А.С. Архипкина: «Медиация – болашақта жақсы қарым-қатынасты сақтауды көздейтін дауы ортақ тараптардың жанжалын оңтайландыруда баламасы жоқ тәсіл», – деп баға берген болатын [4, 285 б.]. Баламалы тәсілдің бір түріне жататын медиацияны зияткерлік және авторлық құқықтан туындайтын даулардың оңтайлы шешімін табудағы орны мен ұтымдылығын зерделеу маңызды деп санаймыз.

Зияткерлік меншікке қатысты жанжалдарды шешу үшін медиацияны пайдалану медиация институттарын дамыту тұрғысынан ең перспективалы бағыттардың бірі болып табылатынын атап өткен жөн.

Бұл бірнеше себептерге байланысты, атап айтқанда:

- ♦ зияткерлік меншік саласындағы даулар дәстүрлі түрде неғұрлым күрделі істер санатына жатады, бұл құқықтық тәуекелдерді едәуір арттырады;
- ♦ даудың нысанасы зияткерлік меншік объектісін ақшалай бағалаудың қиындығына, жеке меншіктің болуына байланысты бірқатар ерекшеліктерге ие;
- ♦ шығармашылық шешімдердің, бизнес-модельдердің, ноу-хаудың егжей-тегжейін ашқысы келмеуінен туындайтын құпиялылықты сақтауға деген қызығушылықтың артуы;
- ♦ дауларды шешудің баламалы тәсілдерін пайдалану жанжалды реттеудің әдеттегі тәсілі болып табылатын шетелдік заңды және жеке тұлғалардың қатысуымен болатын жанжалдардың саны көп;
- ♦ нақты қақтығыстың басқа да көптеген даулы жағдайлармен, соның ішінде юрисдикциясынан тыс туындайтын жағдайлармен байланысы [5, 18–22 б.]

Сонымен қатар, сот жүйесінің өндірісіне келіп түсетін зияткерлік және авторлық құқықтық істердің сандық және пайыздық көлемдегі көрсеткіштерінің артуымен қатар, осы істердің медиация тәртібімен шешімін табуындағы көрсеткіштің мейлінше аз деңгейлі сандық көрсеткіште болуы. Мысалы, 2018 ж. бірінші инстанциядағы жалпы сот өндірісіне 837 авторлық құқықты қорғауға қатысты дау бойынша талап келіп түскен, оның 790 өтініші негізінде іс қозғалған, оның ішінде тек 152 іс қана медиация тәртібімен оң шешімін тапқан болса, ал 2019 ж. жалпы сот өндірісіне дәл сол дау бойынша 473 өтініш келіп түскен, оның 427 өтініші негізінде іс қозғалған, оның ішінде тек 99 іс қана медиация тәртібімен оң шешімін тапқан. Аталған сандық көрсеткіштерді пайыздық үлеске айналдыратын болсақ, 2018 ж. авторлық құқықты қорғауға қатысты даулардың 19,2 пайызы медиация процедурасымен шешілсе, 2019 ж. жалпы авторлық құқықты қорғауға қатысты даулардың 23,1 пайызы ғана медиаторлық келісіммен аяқталған. Осыдан шығатын қорытынды жалпы сот өндірісіндегі авторлық құқықты қорғауға байланысты медиацияның қолдануына әсер ететін заңнамалық және де практикалық кедергілердің бар екендігін айғақтасақ болады [6].

Зияткерлік меншік құқықтарын сақтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы ҚР-ның 2011 жылғы 30 маусымдағы заңына сәйкес, авторлық құқықтар – ғылым, әдебиет және өнер туындыларына қатысты болады. Туындының авторына, атап айтқанда мынадай құқықтар тиесілі: 1) туындыға айрықша құқық; 2) авторлық құқық; 3) автордың есімі аталу құқығы; 4) туындыға қол сұқпаушылық құқығы; 5) туындыны жариялау құқығы; 6) Тараптардың ұлттық заңнамасында белгіленген өзге де құқықтар. Сондай-ақ, осы заңның 25-бабына сәйкес, дауларды шешу келісімді түсіндіруге және (немесе) қолдануға байланысты тараптар арасындағы даулар консультациялар және келіссөздер жүргізу жолымен шешіледі. Ал егер тараптар дауды тараптардың бірі өзге тараптарға консультациялар мен келіссөздер жүргізу туралы жіберген ресми жазбаша өтініші түскен күннен бастап 6 ай ішінде реттемесе, тараптардың кез келгені авторлық және зияткерлік меншік құқығына байланысты дауды Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың сотына қарауға береді [7].

Ұлттық құқықтық жүйеміздегі үшінші тараптың қатысуымен өтетін медиация рәсімін реттелеуі мен оның түсінігін 2011 ж. 28 қаңтарда қабылданған Медиация туралы салалық заң қалыптастырады. Осы заңға сәйкес медиация- тараптардың ерікті келісімі бойынша жүзеге асырылатын, олардың өзара қолайлы шешімге қол жеткізуі мақсатында медиатордың (медиаторлардың) жәрдемдесуімен тараптар арасындағы дауды (дау-шарды) реттеу рәсім ретінде танылады. Сонымен қатар осы заңның 1-бабында медиация рәсімінің қолданылу аясы ретінде жеке және (немесе) заңды тұлғалар, әкімшілік органдар, лауазымды адамдар қатысатын азаматтық, еңбек, отбасылық, әкімшілік құқықтық қатынастардан және өзге де қоғамдық қатынастардан туындайтын, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізу барысында, қылмыстық теріс қылықтар, онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 68-бабының екінші бөлігінде көзделген жағдайларда ауыр қылмыстар туралы істер бойынша қылмыстық сот ісін жүргізу барысында қаралатын даулар (жанжалдар) және атқарушылық іс жүргізуді орындау кезінде туындайтын қатынастар танылатындығы бекітілген [8].

Жоғарыда көрсетілген заңнамалық нормалардағы ережелер негізінде медиацияның қолдану шеңберіне авторлық және зияткерлік меншік құқықтарынан туындайтын құқықтық даулар кіретіндігін көре аламыз.

Дегенменде медиацияның қарауына жатпайтын азаматтық заңнамада айқындалған әкімшілік тәртіппен шешілетін, медиатордың қарау нысанасы бола алмайтын зияткерлік құқықтар саласында туындайтын даулардың тізбесі бар. Себебі, бұл нақты дауларды қарау үшін арнайы білімі бар адамдарды тарту қажет. Оларға мыналар жатады: өнертабыстарға, пайдалы модельдерге, өнеркәсіптік үлгілерге, селекциялық жетістіктерге, тауар белгілеріне, қызмет көрсету белгілеріне және тауарлар шығарылған жерлердің атауларына патенттер беруге және беруге өтінімдерді беруге және қарауға байланысты қатынастардағы зияткерлік құқықтарды қорғау, зияткерлік қызметтің осы нәтижелерін және дараландыру құралдарын мемлекеттік тіркей отырып, тиісті құқық белгілейтін құжаттарды бере отырып, осы нәтижелерді ұсынуға және немесе оның тоқтатылуымен байланысты туындайтын зияткерлік және авторлық даулар.

Осы тұста заң ғылымында кездесетін медиация рәсіміндегі медиатордың рөліне қатысты бірқатар пікірлерді қарастырған жөн. А.К. Шереметьева және Н.А. Нижанковскаяның пайымынша: Медиатор – бұл белгілі бір әдістер мен әдістерді біле отырып, ол шешімді әзірлеу барысында тараптарды басқаратын және соңында олар бірлесіп қабылдаған келісімге әкелетін тұлға. Медиатордың міндеті-тараптарға жанжалдың экономикалық тиімсіздігін көрсете білу [9, 1162– 1168 б].

О.М. Дементьева, Е.В. Тихонованың пірікіне сай делдалдың медиаторлық қызметті жүзеге асыруда келесідей әрекеттерді жасай алуы тиіс:

1) «Жеке топтық белгілері бойынша жанжалды бөліп қарастыра отырып, тұлғалардың алға қойған мүдделерін айшықтау арқылы оны нақты бағалау; 2) тараптардың келіссөздерін өткізу барысында тек бейтарапты қызметті көрсететін тұлға болу арқылы мазмұнды келісімді жасауға процедуралық сұхбаттасу негізінде көмектесу; 3) қажетті деп таныған мәліметтерге толы сәттерді эмоцианалды фактілерден шектеуді жүргізе отырып, мұқият тыңдаушылық қасиетке ие болу және сол тұрғыда тарапдың өзіне байланыстың кері нысанын қалыптастыру; 4) түпкілікті әрі мерзімі ұзақ болуы тиіс келіссөздік шешімге келу мақсатында тараптардың пікір білдіруінен туындайтын идеялық ұсыныстарға оның жүзеге асуы мүмкіндіктерін ескере отырып, оларға қосымша ұсыныстарды әзірлеуге көмектесетін сынаушы қызметін атқару; 5) тараптардың проблемалық мәселелері жөнінде жиі кездесетін әдеттегі ұсыныстардан бөлек баламалы ұсынастардың ядросы болу; 6) екі жақтың да заңды және өзге саладағы кеңесшілік бағыттаушысы болу немесе оларды осы сияқты ақапараттарды ұсына алатын тұлғаларға нұсқауды білдіре алатын пайдалы деректер көзі болу; 7) ынтымақтастық келісімге келуді көздейтін қағидаттарды ескеруге және солар бойынша әрекет етуге және өз мүдделеріне сай ерік білдіруге, келіссөздер нәтижесіндегі екінші тараптың да ерікке көрініс табатын шешімді табуға тәлім беретін іс-әрекетті жасайтын оқытушы болу; 8) қол жеткізген шешім бойынша тараптардың осыған байланысты міндеттілігі мен оның мазмұндылығының түсініктілігіне белгісіздік болмау мақсатындағы қолдау білдіру» [10, 8–9 б.]

Ал заң негізіндегі диспозитивті нормалық шектеулер тізімін «Медиация туралы» заңның 9-бабы құраған: тәуелсіз, бейтарап, істің нәтижесіне мүдделі емес, медиация тараптарының өзара келісімі бойынша таңдалған, медиаторлар тізіліміне қосылған және медиатордың функцияларын орындауға келісім берген жеке тұлға медиатор бола алады. Медиатордың қызметі кәсіби негізде және қоғамдық негізде жүзеге асырылатындығын ескеретін болсақ, олардың әрқайсысына қойылатын талаптар шегі келесідей:

♦ қырық жасқа толған және қоғамдық медиаторлар тізілімінде тұрған адамдар, сотта татуластыру рәсімдерін жүргізу кезінде судьялар медиатор қызметін қоғамдық негізде жүзеге асыра алады;

♦ жоғары білімі бар, жиырма бес жасқа толған, медиация саласындағы уәкілетті орган айқындайтын тәртіппен бекітілетін медиаторларды даярлау бағдарламасы бойынша оқудан өткенін растайтын құжаты (сертификаты) бар және кәсіпқой медиаторлар тізілімінде тұрған адамдар, медиатор қызметін кәсіби негізде жүзеге асыратын отставкадағы судьялар тізілімінде тұрған отставкадағы судьялар медиатор кәсіби негізде өз қызметін жүзеге асыра алады [8].

Аталған нормалық талаптарды жетілдіру арқылы медиацияның авторлық және зияткерлік меншік құқықтық дауларына қатысты қолдану деңгейін артыру мүмкіндігі туындайтын еді.

Нәтижелер мен талқылау

Мемлекетіміздің сот жүйесін жетілдіру бағдарлы саясатының мазмұнында әділ соттылық қағидатын барынша жетілдіру мақсатында сот жүйесін реформалау шаралары жүзеге асырылуда. Оның бір айқын көрінісі 2023 жылдың 21 ақпанында «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132 II Конституциялық заңына сәйкес әзірленген заңда соттан тыс және сотқа дейінгі міндетті тәртіп көзделген даулар бойынша әдістемелік ұсынымдарды атап өтсек болады. Бұл әдістемелік нұсқаулыққа сәйкес сотқа дейінгі тәсілдер көмегімен авторлық құқықтарды және зияткерлік меншікті қорғау саласындағы құқықтық даулар міндетті түрде реттелетіндігі нақтыланған. Бұл тұста сотқа дейінгі тәсілдер ретінде – бұл дауды реттеудің міндетті рәсімдері, онсыз сотқа жүгіну мүмкін емес. Жанжалдасушы тараптар оларды келіспеушіліктерді шешу үшін пайдалануы тиіс және егер бұл көмектеспесе, олар талап қоюларын сотқа жібере алады (талап қою тәртібі, егер тараптар рәсімді қолдану туралы келісім жасаса және оны жүргізу үшін келісілген мерзім ішінде сотқа жүгінбеуге міндеттенсе, медиация) танылған.

Сотқа дейінгі тәртіп рәсімі тараптарды татуластыруға және олардың келіспеушіліктерін толығымен жоятын және оларға қосымша шығындарсыз мүдделер тепе-теңдігін сақтай отырып, қарым-қатынастарын жалғастыруға немесе одан шығуға мүмкіндік беретін уағдаластықтарды әзірлеуге бағытталған. Сонымен бірге азаматтық процеске тараптардың дәлелдемелермен алмасуын, ымыралы шешімге келуін, татуласуын не сот талқылауынан бас тартуын, яғни дауды сотқа дейінгі тәртіппен реттеу мүмкіндігін пайдалануын көздейтін «сотқа дейінгі хаттама» деген жаңа институт енгізілді [11].

Келтірілген деректерді саралап және медиацияның дауды тараптардың біреуінің пайдасына шешіп беру емес, оларды келісілген консессусқа жеткізу-бастапқы идеясын ескере отырып, медиация процедурасы басым түрде шешуге болатын кешен ретінде авторлық және зияткерлік меншік құқықтық дауларды жатқызсақ болады. Заң негізінде айқындалған бұл салада автордың құқықтарын қорғау тетіктері саралған жөн.

Автордың бұзылған жеке мүліктік емес құқықтарын қорғау:

- ◆ құқықты тану;
- ◆ құқық бұзылғанға дейін болған жағдайды қалпына келтіру;
- ◆ құқықты бұзатын немесе оны бұзу қаупін туғызатын әрекеттердің жолын кесу;
- ◆ моральдық зиянды өтеу;
- ◆ жол берілген бұзушылық туралы сот шешімін жариялау.

Айрықша құқықтарды қорғау мынадай тәсілдермен жүзеге асырылады:

- ◆ құқықты тану;
- ◆ құқықты бұзатын немесе оны бұзу қаупін туғызатын әрекеттердің жолын кесу;
- ◆ шығындарды өтеу;
- ◆ материалдық жеткізгішті алып қою;
- ◆ нақты құқық иеленушіні көрсете отырып, жол берілген бұзушылық туралы сот шешімін жариялау.

Осы орайда авторлық және зияткерлік меншік құқықтық даулардың медиацияға икемділігін көздейтін және олардың медиация тәртіптемесімен шешуге болатын шегін заңмен бекітілген нормалық шектеу арқылы бөліп жекелеп қарастыру осы салада арнайы дағдылық білім мен психологиялық негіздердің болуын қажет етеді.

Осы себепті зияткерлік қызмет нәтижелеріне немесе даралау құралдарына қатысты дауларды шешу үшін тартылған медиатор міндетті түрде өз қызметін кәсіби деңгейде жүзеге асыруы, үлкен тәжірибесі болуы және жоғары білікті маман болуы тиіс. Жоғарыда аталған барлық дағдыларға ие бола отырып, медиатор зияткерлік меншік саласындағы құқықтық қатынастарды реттеу ерекшелігін ескеруге қабілетті болады. Құқықтың басқа салаларынан айырмашылығы, мұнда зияткерлік меншік объектілерін қорғаудың ерекшеліктерін ғана түсіну жеткілікті. Сондықтан, егер медиатор тиісті білімге ие болса, ол тараптарға олардың мүдделеріне нұқсан келтірместен дұрыс келісімге келуге көмектесе алады. Бұл пікірге ұштасқан тұжырымды В.С. Савина өзінің «Зияткерлік меншік саласындағы медиация: қолдану мүмкіндіктері мен перспективалары» атты мақаласында зияткерлік меншік саласының өзі басқа азаматтық-

құқықтық институттардан бірқатар сипаттамалық айырмашылықтарға ие екенін, сондықтан осы салада жұмыс істейтін медиатордың арнайы білімі болуы керек деген тұжырымға келеді. Медиация рәсімінің тиімділігі медиатордың бейтараптығы мен кәсібилігімен қамтамасыз етіледі. Медиаторды (медиаторларды) таңдау және тағайындау тараптардың өзара келісімі бойынша жүзеге асырылады: медиатор психология саласында да, кәсіптік қызметтің тиісті саласында да білімі мен тәжірибесі бар адам болып табылады [12, 35–42 б.].

Мәселен, ноу-хау объектісі болып табылатын даудың тақырыбына қатысты құпиялылықты сақтау маңызды, бұл тұста медиация- жария етілмейтін ақпарат және басқа да ақпараттарды қамтыған даулы мәселелерді шешудің жалғыз жолы, өйткені келісім жасау процесі құпия түрде жүргізіледі. Шын мәнінде, бұл медиацияның мақсаты-даудың барлық тараптарын қанағаттандыратын өзара тиімді шешім табу.

Зияткерлік меншікке байланысты дауларды шешу кезінде медиация рәсімі қандай артықшылықтар бере алатынын, сондай-ақ бүгінгі күні бар осы институттың даму проблемаларын ескере отырып, біздің ойымызша, дауларды реттеудің баламалы рәсімін реттейтін қолданыстағы заңнамаға кейбір өзгерістер енгізу қажет. Біріншіден, бұрын айтылғандай, делдалдың (медиатордың) зияткерлік құқықтар сияқты құқықтық табиғаты жағынан күрделі азаматтық құқықтар объектісіне байланысты дауларды реттеу үшін жоғары біліктілік деңгейінің қажеттілігі туралы, Медиация туралы заңда бекітілуі керек: делдалдың қатысуымен дауларды реттеу (медиация рәсімі) делдалға (медиаторға) зияткерлік меншікке байланысты дауларды шешу үшін қажетті тиісті кәсіби құзыреттердің болуы туралы міндетті талаптарды бекіту. Біздің ойымызша, осындай құзыреттерге сәйкес болу үшін делдал (медиатор) үшін жоғары заң білімінің болуы болып табылады.

Бұл шара зияткерлік құқықтар саласындағы медиаторлардың кәсіби деңгейін арттырады, сондай-ақ зияткерлік меншік мәселелері бойынша дауларға қатысушылар арасында сенім деңгейін арттыруға оң әсер етеді.

Қорытынды

Медиация істі тезірек, арзанырақ, аз уақыт пен күш жұмсай отырып, тараптар үшін үлкен психологиялық жайлылықпен, ең бастысы, кәсіби және заңды түрде шеше алатын кезде ғана сотта талқылаудан гөрі танымал болады деген пікірмен келісу керек. Медиация дауларды сотта қараудың нақты баламасы болатын жүйені қалыптастыру үшін бірқатар күрделі міндеттерді шешу қажет, атап айтқанда, елде кәсіби медиаторлар корпусын қалыптастыру және медиацияның соттармен өзара іс-қимылының процестік тетіктерін әзірлеу керек. Бұл өзгеріс медиаторлық келісімнің атқару өндірісіндегі көрсеткішінің артуына ықпал ететін еді. Медиаторды зияткерлік меншік құқығын бұзуға қатысты жанжалды шешу жөніндегі келіссөздер процесіне тарту зияткерлік меншік құқығының иесінің басым мақсатына қол жеткізуге мүмкіндік беретін әртүрлі нәтижелерді тұтас алуға мүмкіндік береді. Зияткерлік меншік саласында қазіргі уақытта бүкіл әлемдегі медиация дауларды шешудің ең танымал түрлерінің бірі болып саналады.

Осылайша, медиация процедурасының әлеуеті зияткерлік қызмет саласында сөзсіз маңызды деген қорытындыға келуге болады. Жоғарыда ұсынылған жаңашылдықтардың жүзеге асуы сотқа дейінгі авторлық және зияткерлік меншік құқықтық дауларды реттеудегі медиаторлық процедураның тиімділігін арттыратыны сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақстан Республикасының Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының авторлық құқық жөніндегі шартына қосылуы туралы // Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 16 сәуірідегі № 547 заңы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000547_
- 2 Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-ХІІІ (2021.24.05 берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // Егемен Қазақстан газеті, 1999 жыл, 17 шілде, № 150–157. URL: <https://adilet.zan.kz>
- 3 Сергеева Н.Ю. Медиация как легитимный способ урегулирования споров в сфере интеллектуальной собственности в России // Журнал Суда по интеллектуальным правам. – 2018. – № 19. – С. 98–102.

- 4 Архипкина А.С. Медиация как способ защиты прав и свобод человека и гражданина // Вестник Бурят.гос.ун-та. – 2011. – № 2. – С. 285–289.
- 5 Серго А.Г. Медиация в спорах об интеллектуальной собственности // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина. – 2017. – № 6. – С.18–22.
- 6 Тіркелген азаматтық істер санына шығарылған шешімдердің арақатынасы туралы статистикалық деректер. URL: <https://sud.gov.kz/rus/content/statisticheskie-dannye-o-sootnoshenii-vynesennyh-resheniy-k-chislu-zaregistrirovannyh/> (өтініш берілген күн: 4.03.2022)
- 7 Зияткерлік меншік құқықтарын сақтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы // Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 30 маусымдағы № 448-IV заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000448>
- 8 Медиация туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401-IV заңы (2021.12.20. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // Қазақстан Республикасы Парламентінің жаршысы, 2011 ж., № 2, 27-құжат (2559). URL: <http://online.zakon.kz>.
- 9 Шереметьева А.К., Нижанковская Н.А. Медиация как гражданско-правовой способ урегулирования конфликтов в сфере интеллектуальной собственности // Ученые заметки ТОГУ. – 2013. – Т. 4. – № 4. – С. 1162–1168.
- 10 Гусев В.Е. Правовой статус медиатора // Молодой ученый. – 2011 г. – № 11. – Т. 2. – С. 8–9. URL: <https://moluch.ru/archive/34/3933/>
- 11 2023 жылдың 21 ақпанындағы “Соттан тыс және сотқа дейінгі міндетті тәртіп көзделген даулар бойынша әдістемелік ұсынымдар.” URL: https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/distemelik_usynymdar_sotka_deyingi_trtip.pdf
- 12 Савина В. Медиация в сфере интеллектуальной собственности: возможности и перспективы применения // Интеллектуальная собственность (Авторское право и смежные права). – 2017. – № 10. – С. 35–42.

REFERENCES

- 1 Qazaqstan Respublikasynyñ Düniejüzilik ziatkerlik menşik üiymynyñ avtorlyq qūyqy jönindegi şartyna qosyluy turaly // Qazaqstan Respublikasynyñ 2004 jylğy 16 säuirdegi № 547 zañy. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000547_. (In Kazakh).
- 2 Qazaqstan Respublikasynyñ Azamattyq kodeksi 1994 jylğy 27 jeltoqsandağy № 268-HIII (2021.24.05 berilgen özgerister men tolyqtyrularmen) // Egemen Qazaqstan gazeti, 1999 jyl, 17 şilde, No. 150–157. URL: <https://adilet.zan.kz>. (In Kazakh).
- 3 Sergeeva N.Ju. (2018) Mediacija kak legitimnyj sposob uregulirovanija sporov v sfere intellektual'noj sobstvennosti v Rossii // Zhurnal Suda po intellektual'nym pravam. No. 19. P. 98–102. (In Russian).
- 4 Arhipkina A.S. (2011) Mediacija kak sposob zashhity prav i svobod cheloveka i grazhdanina // Vestnik Burjat.gos.un-ta. No. 2. P. 285–289. (In Russian).
- 5 Sergo A.G. (2017) Mediacija v sporah ob intellektual'noj sobstvennosti // Vestnik Universiteta imeni O.E. Kutafina. No. 6. P. 18–22. (In Russian).
- 6 Tirkelgen azamattyq ister sanyna şyğarylğan şeşimderdiñ araqtynasy turaly statistikalyq derekter. URL: <https://sud.gov.kz/rus/content/statisticheskie-dannye-o-sootnoshenii-vynesennyh-resheniy-k-chislu-zaregistrirovannyh/> (ötiñiş berilgen kün: 4.03.2022). (In Kazakh).
- 7 Ziatkerlik menşik qūyqtaryn saқтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы // Qazaqstan Respublikasynyñ 2011 jylğy 30 mausymdağy No. 448-IV zañy. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000448>. (In Kazakh).
- 8 Mediasia turaly Qazaqstan Respublikasynyñ 2011 jylğy 28 qañtarдағы No. 401-IV zañy (2021.12.20. berilgen özgerister men tolyqtyrularmen) // Qazaqstan Respublikasy Parlamentiniñ jarşysy, 2011 j., No. 2, 27-qūjat (2559). URL: <http://online.zakon.kz>. (In Kazakh).
- 9 Sheremet'eva A.K., Nizhankovskaja N.A. (2013) Mediacija kak grazhdansko- pravovoj sposob uregulirovanija konfliktov v sfere intellektual'noj sobstvennosti // Uchenye zametki TOGU. T. 4. No. 4. P. 1162–1168. (In Russian).
- 10 Gusev V.E. (2011) Pravovoj status mediatora // Molodoj uchenyj. No. 11. T. 2. P. 8–9. URL: <https://moluch.ru/archive/34/3933/>. (In Russian).
- 11 2023 jylдың 21 aqpanyndağy “Sottan tys және sotqa deiingı mindetti tärtp közdelgen daular boiynşa әдістемелік ұсынмдар.” URL: https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/distemelik_usynymdar_sotka_deyingi_trtip.pdf. (In Kazakh).
- 12 Savina V. (2017) Mediacija v sfere intellektual'noj sobstvennosti: vozmozhnosti i perspektivy primeneniya // Intellektual'naja sobstvennost' (Avtorskoe pravo i smezhnye prava). No. 10. P. 35–42. (In Russian).

А.М. КЕРИМБЕК,*¹

магистрант.

*e-mail: 21221469@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-6708-6190

Н.А. АЛДАБЕРГЕНОВА,¹

к.ю.н., ассоциированный профессор.

e-mail: n.aldabergenova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0002-6177-4301

К.А. ДЖУМАБАЕВА,¹

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹Университет «Туран», г. Алматы, Казахстан

ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ МЕДИАЦИИ ДЛЯ УРЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВОВЫХ СПОРОВ, СВЯЗАННЫХ С АВТОРСКОЙ И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТЬЮ

Аннотация

В статье рассматриваются основные вопросы, возникающие в связи с применением процедуры медиации при разрешении споров, касающихся прав интеллектуальной собственности в нашем государстве. Выявлена система основных актуальных вопросов правоприменительной практики процедуры медиации в данной сфере. Приводится опыт Всемирной организации интеллектуальной собственности (ВОИС) по разрешению споров, касающихся авторских прав и прав интеллектуальной собственности. Изучается зарубежный опыт применения медиации на национальном и международном уровнях. В статье представлена количественная статистика Верховного Суда РК по защите интеллектуальной собственности и авторских прав за годовой отчетный период с использованием альтернативных методов правовой защиты в судебной системе. Наряду с отраслевым гражданским законодательством в содержании статьи рассматриваются установленные отраслевым законом формы защиты прав интеллектуальной собственности и связанных с ними авторских прав и альтернативные способы защиты.

Ключевые слова: авторское право, право интеллектуальной собственности, альтернативные способы защиты, авторские права, права интеллектуальной собственности, медиация.

А.М. KERIMBEK,*¹

Master's student.

*e-mail: 21221469@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-6708-6190

N.A. ALDABERGENOVA,¹

c.l.s, Associate Professor.

e-mail: n.aldabergenova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0002-6177-4301

K.A. DZHUMABAEVA,¹

c.l.s, Associate Professor.

e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

ISSUES OF MEDIATION FOR THE SETTLEMENT OF LEGAL DISPUTES RELATED TO COPYRIGHT AND INTELLECTUAL PROPERTY

Abstract

The article discusses the main issues arising in connection with the use of mediation procedures in resolving disputes concerning intellectual property rights in our country. The system of the main topical issues of law

enforcement practice of mediation procedure in this area is disclosed. The experience of the World Intellectual Property Organization (WIPO) in resolving disputes concerning copyright and intellectual property rights is given. Foreign experience in the use of mediation at the national and international levels is studied relatively. The article presents quantitative statistics of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan on the protection of intellectual property and copyright for the annual reporting period using alternative methods of legal protection of the judicial system. Along with the sectoral civil legislation, the content of the article discusses the forms of protection of intellectual property rights and related copyrights established by the sectoral legislation, and alternative methods of protection.

Key words: copyright, intellectual property law, alternative ways to protect copyrights, intellectual property rights, mediation.